

TARSUS - ANTALYA ARASI SAHİL ŞERİTİ ÜZERİNDE VE ANTALYA BÖLGESİNDE YAPILAN TRİHÖNCESİ ARAŞTIRMALARI

Doç. Dr. İ. Kılıç KÖKTEN

Türkiye'nin en eski iskân yerlerinden biri olan Karain'in (Antalya'da Yağca Köyü) 1956 - 1957 yıllarına ait kazı, ve elde edilen Tarihöncesi (Prehistorya) neticeleri hakkında, Fransa'ya gitmeden evvel takdim etmiş olduğum (1956) raporun 1957 yılında "Türk Arkeoloji Dergisinde" yayımlandığını büyük bir sevinçle gördüm ve adresime gönderilmek suretiyle lütfedilen ayrı baskıları da aldım.

Son üç yıl zarfında, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğümüzün, 1946 yılında başlayıp, bugüne kadar devam ettirmeğe çalıştığım Karain mağarası, daha doğrusu, Antalya Bölgesinin Prehistorya araştırmalarına karşı göstermiş oldukları yakın alâkaya ve destekleyici maddî yardımlarına samimî teşekkürlerimi her zamanki gibi tekrarlarım.

Bu zevkli borcumu yalnız, bir yazı göndermek suretiyle ödemeyi yeter bulduğum için, bölgenin, tarih koronolojisindeki büyük boşluğunu doldurmak maksadıyla Karain'in ve yakın çevresindeki mağaraların, muazzam toprak dolguları içinden meydana çıkarttığımız çeşitli, tipik prehistorik vesikalarından faydalanarak Antalya'nın Şehir Müzesi içinde, resimli, haritalı ve izahlı küçük bir Tarihöncesi köşesi meydana getirmeyi ihmal etmedim. Bu koleksiyonumuz Antalya bölgesinin Tarihöncesi hakkında derli toplu bir fikir verip, merak uyandıracak ve turistleri de tatmin edecek durumdadır. Elimizdeki diğer vesikaların etüdleri tamamlandıktan sonra, yine aynı istekle, bir menfaat beklemeden koleksiyonumuzu zenginleştirmeyi, himmet edilirse, doğrudan doğruya Karain mağarasını bir müze haline getirmeyi düşünmekteyiz.

Bütün paleolitik devirlerin tabakalar halinde tesbit edilmiş olması ve her çeşit paleolitik endüstri ile; fosil insana (Néanderthal adamları), ve Dördüncü zaman fosil memeli hayvanlarına ait (Antik fil, suaygırı, mağara aslanı, sırtlanları ve ayıları, öküz, at, alageyik, geyikler, çeşitli kemiriciler ve yumuşakçalar) diş ve iskelet kalıntılarının; nihayet, sanat tarihimizi yarıncından ilgilendiren insan şekilli sanat eserlerinin ele geçmesiyle Karain ve civarındaki mağaraların değeri bir kat daha artmıştır. Biz, bu mağaranın verileriyle Türkiye'de paleolitik insanların gerçekten yaşadıklarını; çeşitli taşlardan (Çakmaktaşı, bazalt, andezit, kuvarz, kumtaşı, siyah opsidiyen) elbaltaları (coup - de - poing), kazıyıcılar (grattoir), deliciler (point), kesiciler, çakılar, kalemler yaptıklarını, bu suretle teknikte büyük kabiliyet gösterdiklerini anladık. Fosil hayvan ve fosil bitki kalıntılarının, ocak bakıyelerinin, kum, kil tabakalarının, traverten safihalarının tetkiki ile o zamanki iklim şartları hakkında fikirler edindik. Bunlardan başka ufkiyeti bozulmuş tabakalardan, muazzam taş döüntülerinden tektonik hadiselerin şiddet ve zamanları hakkında enteresan ipuçları elde ettik. Türkiye'nin tarih kronolojisinde yıllarca açık kalan prehistorya kısmı, ilk defa, Karain'in tabaka içi buluntularıyla tertiplenmiş, memleket içi ve dışı için mukayese imkânları sağlanmış bulunmaktadır. Şimdi, Karain mağarası buluntularının ve sağladığı prehistorik kronolojisinin ışıkları altında eski ve yeni buluşlarımızı mukayese etmekle meşgulüz. Bu mağarada yapılacak iş pek çoktur. 10 metreyi mütecaviz kalın toprak dolgusunu boşaltmak ve gerçek mağara tabanına toptan

ulaşmak, mağaranın önündeki yıkıntıları bertaraf edip ön sekisini açmak senelere bağlı, nesillere intikal edecek bir iştir. Tarihin bir kül olarak ele alınması gereği karşısında, Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğümüzün zamanında el uzatıp, Karain ve civarındaki çalışmalarımızı kendi kazıları arasına alarak himaye etmiş olması, prehistoryamız için büyük bir kazanç olmuştur.

“Antalya’da Karain Mağarasında Yapılan Tarihöncesi Araştırmalarına Toplu Bir Bakış” adını taşıyan ve Türk Arkeoloji Dergisinde yayınlanmış bulunan yazımda, 1946 dan 1956 yılına kadar olan araştırmalara kısa bir bakış yapmıştık (1). Bu hususta daha etraflı bilgi veren yayınlanmış yazılarımız da mevcuttur (2). Hepsi tetkik edildiği takdirde, yalnız, bir mağara ve yakın çevresinde en aşağı on iki mevsim sarfettiğimiz gayret, maddî yardım kifayetsizliğinden harcadığımız enerji ve kaybettiğimiz zaman kendiliğinden anlaşılacaktır.

1956 ve 1957 yılı araştırmalarımız da prehistorya bakımından çok faydalı olmuştur. Gezi ve kazıda kürsümüz esas öğrencilerinden B. Güner Soylu’da bulundu. Bu arkadaş geziye ilk defa iştirak ettiği halde, büyük bir mukavemet ve tatbikatında beklenen başarıyı göstermiştir. 1956 yılındaki tetkiklerimize Temmuz ayında başlamıştık. Ağustos ortalarına kadar sıra ile Ankara’nın Ayaş, Gündül ve Beypazarı kazalarının yakın çevrelerinde; Niğde’den başlayarak, Tarsus, Antalya arası Akdeniz kıyı bölgelerinde çalıştık. Eylül ve Ekim aylarında Karain’deki kazılarımıza devam ettik. Ayrıca bu mağaranın yakın çevresinde bulunan tabii mağaraları (Çarkini, Öküzini, Suluin, Güğercinini, Küçükün, Kızılın, Mustanini, Sırtlanini, Çarşıgözü İni v.s.) küçük çapta sondajlarla yokladık. Her iki yılın araştırma mevsimi içinde elde ettiğimiz prehistorik neticeleri şöyle özetleyebiliriz:

I

Niğde’de Akmedrese Şehir Müzesi ziyaret edildi. Müdür Bay Kemal Kiper bi-

ze karşı büyük bir alâka göstermiştir. Müzenin koleksiyonları arasında volkan camı yahut devegözü taşından (Opsidiyen) yapılmış olan iki yüzü işlenmiş mızrak uçları dikkatimizi çekti. Geliş yerleri ve tabakaları bilinmeyen, yalnız kayıtlı bulunan bu vesikaların ilk seramik (Neolitik), veya protohistorik periyotlardan Kalkolitikte ait olmaları ihtimal dahilindedir (Resim: I). Teknik durum da böyle gösteriyor. Memleketimizin diğer müzelerinde de böyle yerleri, çağları belirli belirsiz, bizleri ilgilendiren prehistorik ve etnoğrafik vesikalar pek çoktur. Uygun görüldüğü takdirde bu vesikaları değerlendirmeye çalışırız.

II

Tarsus’ta mukaddes bir mevki olan ve zivaret edilip adaklar adanarak kurbanlar kesilen “Eshab-ı-Kehf” ismini taşıyan mağaraya gittik. Maksat, bu kutsal yerde; Antalya’ya kadar uzanan sahil seriti üzerinde ve İç Anadolu’yu Akdeniz’e daha rahat bağlayan Göksu vadisi bovyunda yeni prehistorik buluntu yerleri tesbit etmektir. Irak, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika; ve Alt Paleolitik (Arkeolog Nurettin Can) (3), Orta Paleolitik (Jeolog Prof. J. Mac Callien) (4), vesikaları tesbit edilen ve son zamanlarda Samandağı Kazasının Mağaracık kövü çevresinde bir mağara içinde yapılan tetkiklerle (Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek ve Dr. Enver Bostancı) prehistoryası zenginleştirilen (5) Hatay Bölgesi arasında, bazı noktalarda benzerlik ve avrılık gösteren Karain ve civarı için, böyle bir ara doldurma gezisine ihtiyaç vardı.

Eshab-ı-Kehf adını taşıyan mağara Tarsus’a yakındır (6). Endülüs ismiyle anılan, bünyesi kalkerli yüksekçe bir dağın güney yamaçları üzerindedir. Mağaranın bulunduğu yerde bir cami ve icabında ziyaretçilerini barındıracak bir bina vardır. Mağarada prehistorik bir araştırma yapılamadı. Sadece, klavuzun arzularına uymak suretiyle içini gezebildik ve uzun uzun mağaranın hikâyesini dinledik. Kö-

pek ve deve olarak gösterilen taşların bu hayvanlarla, şekil bakımından hiçbir alâkası yoktur. Yalnız mağaranın dip kısmında görünen küçük topraklı zemin yoklanırsa faydalı olabilir. Şayet, bu mağara için kazı müsaadesi alınmazsa (Verileceğini pek tahmin etmiyorum), aynı dağın mukabil yamaçları üzerinde bulunan "Küllüdelik" mağaralarında ve Maraş'ta bulunduğu söylenen ikinci "Eshab-ı-Kehf" içinde araştırmalar yapmak niyetindeyim.

Say ve Nacar köylerindeki "Karadelik" mağaraları araştırılmağa değer. Yolumuzun en verimli yerlerinden birisi de Silifke yakın çevresi ve Göksu vadisi olmuştur. Silifke'de Taşucu iskelesinde "Sırtlanini" isimli diplek tabii bir mağaranın içindeki küçük sekiler üzerinde çalıştık. Akdeniz'den 20 - 30 m yükseklikte bulunan bu mağarada Orinyasiyen'e uyan, yahut Üst Yontmataş Devrine ait çakmaktaşından yapılmış çok güzel bir uçla (Delici), aynı taşlardan koparılmış daha basit aletler bulunmuştur (Resim: 2). Bebek Deresinde ve Savaşçı köyünde bulunan "Kocasığınak, Kızıl, Ak ve Küllüklü inlerini. Kocayar sığınağını" araştırdık. Kızılın'ın ağzındaki kayalar üzerine oyularak çizilmiş olan yılan resmi ve şeklin biraz üstündeki Grek harfleriyle yazılmış küçük bir kitabe dikkatimizi çekti (Resim: 3). Yılan resminin, yazıdan daha eski olması muhtemeldir. Bebek Deresi boyunca bulunan yüzü müteceviz tabii mağaradan Aptalın, Küllüklün, Akin, Göksu vadisi prehistoryası için çok mühim yerlerdir. Önümüzdeki yaz, bu önemli vadi boyunca, sahil ve İç Anadolu prehistoryasında oynadığı rolü aydınlatmağa çalışacağız.

Silifke - Anamur arası yol boyunca birkaç karstik büyük kuyu mağaraları hariç, "Menendiç boğazında, Gökbelen Dağında, Gülnar Yaylasında" gördüğümüz mağaralar da ihmal edilmeğe gelmez zengin depolarımız arasındadır.

Anamur'un Bozyazı Çayı'nın batı kenarındaki "Kızıl Geçit" inlerinde, "Buğu Mağarasında" yaptığımız araştırmalar prehistorya bakımından verimli olmadılar.

Alanya'da Oba köyü civarında, Kadıpınarı mevkiinde ve Gömerme dağında tesbit ettiğimiz "Gâvurini, Direkli ve Karadelik" mağaralarından "Kadıpınarı" (Gâvurin) mağarasında çalıştık. Burası büyük mağaralarımız arasındadır. Tavan ve yan duvarlarından kopup düşen büyük kaya blokları mağaranın tabanını tamamen kaplamıştır. Bu mağaranın ağzına yakın bir yerde açtığımız sondaj çukurunda birçok mağaralarda olduğu gibi gübre yığınları ile karışık, bazı yerlerde üzerinde klâsik devre ait çanak ve kandil kırıkları gördük. Burada. Bakır Çağı tabakası oldukça kalındır. Madensiz olan kat. Karain'in "B" bölmesinde, Çarkın'ında, Öküzin'inde tesbit edildiği gibi Orinyasiyen (Aurignacien) katına, yani Üst Paleolitiğe istinat etmektedir. Küçük çapta, geçici bir araştırma ve sınaama kazısı olması dolayısıyla bu mağarada fazla durmadık. Burada daha masraflı olacak kazılar için her bakımdan iyi hazırlanmak icabetmektedir. Mağaranın derinliklerinde yapılan araştırmalar neticesinde, dipte akmakta olan bir suyun kenarında insana ait iskelet kalıntılarıyla karşılaştık. Elimize geçen kafalar üzerindeki keskin yarık ve deliklerden derince, uzun sıyrıklardan burasının atma bir mezarlık olduğu, iskelet sayısının azlığına bakılırsa suya inenlerin düşüp orada kaldıkları, veya prehistorik devirlerde, denizden veya kıyılardan gelen ilk müstevhillerinin marifetleri olduğu sezilmektedir. Elimizde Üst Peleolitiğe ait olması kuvvetle muhtemel birkaç insan kafatası ve çene parçaları var. Sertleşmiş kum tabakaları (greli) içerisinden zorlukla sökülmüş olan bu insan iskelet bakiyeleri aynı zamanda fosilleşmişlerdir de. Marifetli fosil insan (Fosil Homo sapiens) kalıntıları üzerindeki araştırmalarımıza devam ediyorum. Yeni vesikalar eklenmek suretiyle tahminlerimi teyide çalışacağım.

III

Araştırma gezilerimizi bitirdikten sonra Karain'deki kazılarımıza devam ettik. Karain'in üst büyük boşluğunda açtık.

tuğumuz büyük çukurun batı tarafına uzatığımız kısmında ve eski kesitimimize yakın yerlerde çalıştık (Kroki: 4). Klâsik ve prehistorik devirlerin seramik kırıklarını, evvelce açıklandığı gibi tabakalar içinde, fakat, muayyen yerlerde toplanmış, hattâ, bazı noktalarda Paleolitiğe sızmış olarak müşahade eyledik. Üst Paleolitik katında, Orinyasiyen dört seviye halinde tesbit edilmiştir. Orinyasiyen I, yahut Erken Orinyasiyendeki endüstri evvelkilerin aynıdır. En mühim meselelerden birisi, bütün Orinyasiyen tabakalarında, Avrupa Üst Paleolitik periyotlarına has alet biçimlerinin devam edişidir. Üst Orinyasiyen yataklarında tipik minik taş aletleri de (microlith) ele geçmiştir. Karain'in üst büyük boşluğundaki "B" gözünde devam ettiğimiz kazıda ise, Bakırçağı katlarını, Neolitik kültürünü ve Üst Paleolitik seviyelerini daha açık olarak tesbit ettik. Neolitik ve Protohistorik devirlerde, nedense Karain'in, bölmeleri, esas büyük boşluklarından, ayak altı sahalarından daha çok iskân edilmiş görünüyor. Üst Paleolitik katları üstünde hemen seramik devri başlamakta, Avrupa'da olduğu gibi bir ara, Orta Taş Devrine (Mésolithique) ait bir kat bulunmamaktadır. Bu durum, Karain'den başka civarındaki Çarkin'inde, Öküzin'inde de aynen tesbit edilmiştir.

1956 ve 1957 yılının en önemli buluşları arasında Öküzinindeki Neolitik tabakasında çıkarttığımız bir iskelet ile Karain'in "B" gözünde Orinyasiyen katlarından elimize geçirdiğimiz iki sanat eseri bulunmaktadır (Resim: 5).

IV

Öküzini Karain'in yakın kuzeydoğusunda olup ovoiden 2, denizden de 502 metre yüksekliktedir. Etrafında büyük su kaynakları vardır. Yeri kurumuş bir gölün plâjlarına çok yakındır. 23.30 metre derinlikte (uzunlamasına) olan ilk büyük boşluğun gerisinde, 2,5×1,5 metre çapında açtığımız yoklama çukurunda, 2.52 metre derinliğe kadar inebildik. Bu derinlikte; 0.12, 0.85, 0.55, 0.75 ve 0.25 metre

kalınlığında esaslı beş kültür katı tesbit edilmiştir. Kesitimizde gösterilen 12 santimlik Gübreli kısım hariç tutulursa, 85 santimetrelik kısımda iki seviyeli (45, ve 35) Bakır, 55 santim olanında Kalkolitik çağlarının seramikleri, pişmiş topraktan yapılmış ocak saç ayakları bulunmuştur. İnsan iskeleti 75 santimetre kalınlığı bulunan dördüncü tabakada, 25-30 santim toprak tabakası kaldırıldıktan sonra çıkarılmıştır. Bu iskelet, çukurda doğu-batı istikametinde, yarım çömelik vaziyette yatırılmış, kolları da elleri yukarda olmak üzere göğsü üzerinde bükülü duruyordu. Kadavranın toprakta kapladığı saha 1.10×0.50 m çapında idi. Sağa yatık duran tarafının doğu ve kuzey yönlerinde kafa yüksekliğini aşkın iki taş bulunuyordu ve kafayı muhafaza ediyordu. Taşların dışında ve iki taşın temas noktaları hizasında kül yığını çıktı. İskeletin çıkarıldığı bu tabakada ele geçen kâse kırıkları, Bakır ve Kalkolitik seramiklerinden ayrılmaktadır. Elle yapılmış, kaba bir yapıda oldukları halde dış yüzleri perdahlanmıştır. Bir kısmı ince yapıdadır. Bu mağaradakilerin renkleri siyahtır. Renkli çanak çömlekler Karain'in "B" bölmesinde çıkmıştır. Üst Bakır tabakalarında renkli seramik hemen yok denecek kadar azdır. Siyah zemin üzerine ince beyaz (Kalkolitik), koyu kahve renkli, perdahlı zemin üzerine ve kabın ağız kenarının iç ve dış yüzlerine daha kaba, kalın, eğri çizgilerle işlenmiş beyaz, krem renkli süslü seramik kırıkları (Neolitik) daha çok Çarkin'inde Paleolitik tabakaların üstünde ele geçmiştir (Resim: 6). Öküzini'nde Bakır, Kalkolitik ve Neolitik seviyelerde ayrıca çakmak taşından ve opsiyenden yapılmış ince, uzunca çakıllar da ele geçmiştir. İskeletin, geniş bir tabaka içinden çıkmış, kumlu, çakmaktaşlı, seramiksiz bir zemine istinat etmiş olması da dikkati çekmekte ve Türkiye'nin ilk seramik iskânına (Neolitik'e) ait olduğunda şüphe bırakmamaktadır. Esasen bu durum çevrenin diğer mağaralarından Çarkini'nde ve Karain'in üst büyük boşluğunun "B" bölmesinde yapılan kazılarla da teyit edilmiş bulunmaktadır.

V

Karain'de açığa çıkarttığımız büyük kesitin en verimli kısmını yerinde muhafaza ediyoruz. 10 metre derinliği bulan bu kesit üzerinde, Eski Yontma Taş Devirlerinin seyrini kolayca takip etmek mümkündür (Kroki: 7). Eskiden yeniye doğru, Genel Paleotnoloji'de, Eski Yontma Taş Devirleri, ekseriyetle, Alt, Orta, ve Üst Paleolitik olmak üzere üç bölümde incelenir. Fransa'daki buluntu yerlerinin adlarına göre, bu bölümlerin alt grubu: Chelléen, Clactonien (İngiltere), Acheuléen; Ortası: Levalloisien, Mousterien; Üstü de Aurignacien, Sloutréen, Mağdalénien devirlerinden yahut kültürlerinden mürekkeptir. Bu çağlarda odun, ağaç dahil çeşitli ham maddeler kullanılmış, çakmak taşları kırılarak işlenmiş, iki yüzü yontuk elbaltaları; artık taş yongalardan iri kazıyıcılar ve kesiciler yapılmıştır. Daha dikkatle düzenlenmiş, kenarları çentikli, kullanışlı tipik kazıyıcılar, uçlar; niha yet, ince uzun yongalardan çakılar, kesiciler, deliciler, kalemler çıkarılmıştır. Kemik ve boynuzlardan yapılan delikli, deliksiz iğneleri, bizleri, oltaları, tarakları, savurgaları, kançekleri; çakıl taşlarının yüzlerine, mağara duvarlarına kazınmış ve boyalarla yapılmış ok atan, mızrak savuran insan şekillerini, bizon, at, mamut, ren, suaygırı, gergedan v.s. hayvan resimlerini Üst Eski Yontma Taş Devirlerinde (Üst Paleolitik) görmekteyiz.

Biyolojik ve kültürel bakımından prehistorik epokların bu son partisi insanlık tarihinde önemli bir merhale sayılır. Henüz kongöç (Nomat) bir yaşayışta buldukları halde, taş ve kemik tekniğinde, heykelcilik ve resim işlerinde, yahut toplu bir deyimle sanat yolunda gösterdikleri istidat ve gayret önceki periyotların massif insanlarından çok ilerde idi.

Avrupa'da Willendorf (7), Fransa'da Brassenpouy (8), İtalya'da Trassimene Gölü çevresinde, Çekoslovakya'da Dolni-Vestonice'de (9), Grimaldi mağarasında bulunan 35 - 114 milimetre arasında değişik yükseklikler gösteren bereketli görüşle

kutsileştirilen tombul kadın heykelcikleri; gene Fransa'da Laugeri - Basse'da, Cognac mağarasında, Co.ombiere kayaaltı sığınığında ele geçen bizon, oklarla yaralanmış insan, ayı resimleri çizilmiş çakullar; İspanya'nın Altamira mağarası duvarlarına kırmızı, siyah, kahverengi ve sarı boylarla yapılan 1.67 metre boyundaki bizon resimleri; Fransa'da Dordogne'da Lascau mağarasında siyah boylarla çizilmiş geyik sürüleri, yaban atları ve öküz şekilleri; Kuzey Afrika'nın, Filistin Natufiyen'ine ait erotik heykelcikler ve hayvan şekilleri eski ve yeni prehistorik sanatın en güzel örneklerindedir. Bu misaller daha çok gösterilebilir.

Karain'de tesbit edilen Eski Yontma Taş Devirleri Avrupa'nın Şelleen, Aşöleen, Musteriyen ve Orinyasiyen kültürlerine tekabül eder. Elde edilen yeni neticeleri kronolojisine eklemek için bir iki kazı beklemek gerekiyor. Hâkim olan durum süreli bir Şelleen ve Mikoklu Aşöleen'den mürekkep bir Alt (toptan Karain III), Mikok, levalvaziyen teknik karışık iki seviyeli, hâkim musteriyenli bir Orta (Karain II), Avrupa Üst Paleolitigi ile yaşıt, teknikte ve tipoloji bakımından birçok noktalarda uygun uzun süreli Meolitigi de son safhalarında içine alan Orinyasiyenli bir Üst Paleolitikten (Karain I) ve Neolitikten ibarettir. Karain'deki Paleolitik periyotların Anadolu'ya has taakupları, taş ve kemikten yapılmış aletleri, yine bu devirlerin fosilleşmiş hayvan kalıntıları (Fil, suayırı, aslan, sırtlan, ayı, at, öküz, geyik v.s.); Neandertal adamına ait çoğalan diş ve kafatası parçaları hakkında evvelce malûmat verilmişti (10).

1956 - 1957 yılına kadar meydana çıkarılan tabakalarda ve mağara duvarlarında durmadan, buluşlarımızı tamamlayacak sanat izlerini aradım. 1947 yılında Karain'in alttaki büyük, üçüncü karanlık boşluğunda duvarların yüzlerinde gördüğüm, insana ve at başına benzetmeğe çalıştığım çizgili küçük resimleri o zamanki yazımda çok şüpheli karşılamış ve üzerinde fazla durmamıştım (11). 10 yıl bu mevzuu aydınlatmağa çalıştım. Mağaralarda gir-

mediğim koytu, yoklamadığım duvar yüzü kalmadı. Nihayet, 1957 yılında Karain'de ilk büyük boşluğun "B" bölmesi içinde yaptığım kazıda Orinyosiyen katında üzerinde mızrak savuran insan resimli bir çakıtaşı ve ucunda kabartma insan başı bulunan kırık bir hayvan kaburgası çıkarılmıştır. Bu iki vesika Karain'de sanat eserlerinin de varlığını gerçekten müjdelemiş bulunmaktadır. Çakıl üzerindeki adamın göğdesi dikdörtgen biçimli olup, ayak, baş ve kollar yanlamasına durmaktadır. Basit ve kaçık çizgilerle kazıntılı bir yapılaş gösterdiği halde, kargı atma hamlesi çok tabii ve anatomiye uygundur. Halbuki, Avrupa'nın, Afrika'nın prehistorik av ve âyin sahnelerinde insanlar daha çok ok atmaktadırlar. Resimleri zamanla evvelâ kesik eğri, bitişik eğri çizgilerle çizilmiştir. Kaburga başındaki insan şekline gelince: kafada alın, ağız, burun çok güzel görülmekte ve sakallı oluşu, bilhassa dik kati çekmektedir. Göz, kaş gibi yakından farkedilen uzuvlar Avrupa ve Afrika'daki çağdaş örneklerinde olduğu gibi belirsizdir.

Sanat tarihimiz için çok önemli olan bu iki eserin tabaka içinden elimize geçmiş olması kıymetlerini artırmıştır. Çağ tâyiniindeki isabetimizi de desteklemiş bulunmaktadır.

Önümüzdeki kazılarda mağaranın duvarlarını kaplamış olan traverten safihalarını kaldırmağa çalışacağım. Çizgili, tek veya çok boyalı yapılmış paleolitik tablolar çıkarabileceğimizi kuvvetle tahmin ediyorum. Bu yeni ve gerçek buluşlarımızla, 1940 da Samsun'da Tekeköy mağaraları duvarlarında tesbit ettiğim çizgili güneş kursları, köşeli çizgi süsler (12), Göksu vadisinde (Silifke) Kızılın'de gördüğüm kazınmış yılan şekli; 1928 de Prof. E. Pittard'ın Malatya'da Palanlı Kayası'nağı duvarlarında görüp yayınladıkları yaban keçisi resimleri (13), son zamanlarda Hakkâri - Sat dağlarında, Gevaruk vadisi içinde bulunan kaya resimleri (insan, dağ keçileri) (14), çağ bakımından birer mâna kazanmakta ve kazılar yapılarak gerçek yaşlarının tâyinine yol açmış bulunmakta-

dır. Tarsus'tan Antalya'ya kadar — Göksu vadisi dahil — güney kıyılarımızda yaptığım 1956, 1957 yılları Tarihöncesi araştırmaları ve Karain gibi zengin diğer mağaraların yeni verileri hakkında başka bir yazımda daha fazla malûmat vereceğim. Katettiğimiz kilometreler, sarfettiğimiz emekler boşa gitmedi. Gücümüz yettiği kadar zaman kaybetmeyip tarihimize faydalı olmağa ve sahibi bulunduğumuz eserleri değerlendirip tanıtmaya gayret ediyoruz.

Yazıma son verirken, maddî yardımlarını esirgemiyen Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğüne, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına, Türk Tarih Kurumuna, çalışmalarımızı yakından takip edip yardımları dokunan Antalya Milletvekili sayın Dr. Burhanettin Onat ve Antalya'nın değerli, sevimli valisi Niyazi Akı Beylere teşekkürlerimi sunarım.

1958 Yılı Tarihöncesi Araştırmalarım Hakkında Birkaç Not:

Paleolitik haritamızda (1952) çevresi açık bırakılan Maraş Vilâyetinde prehistorya araştırmaları yapmayı ödenberi düşünüyordum. 25 Şubat 1958 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde okuduğum "Maraş'ta Tabiat Harikası Büyük Bir Mağara Bulundu" adını taşıyan bir yazı üzerine harekete geçerek, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünü durumdan haberdar etmiştim. Fakültemiz Dekanlığının nakdî yardımlarıyla Maraş'a gidip bir ay kadar çalıştım.

Yeniden tesbit ettiğim 25 tabii mağaradan, Elbistan'ın "Kayapınarı", Afşin'in "Gözmağarası", Göksun-Antalya yolu üzerinde bulunan "Alikayası, Döngel, Develik ve Örülü" mağaralarını prehistorya bakımından verimli buldum. Önümüzdeki yıl bu son üç mağarada kazılar yapacağım. Pazarcık Kazasının doğusunda, Besni'ye giden yolun kenarındaki "Gani Dağı" eteklerinde çakmaktaşıdan yapılmış Orta Paleolitik'e ait aletler toplanmıştır. Bu yeni paleolitik istasyon sahası, Keysun, Adıyaman. Dülük gibi eski buluntu yerlerimize yakındır. Hunu (Afşin) köyünde bulduğum ve Post Hitit çağına ait olacağını tah-

min ettiğim bir adet kapı aslanı heykeli buluşlarımız arasındadır. Hunu köyündeki tepede, Tanır köyü civarındaki "Yassihüyük'te" kazılar yapılacak olursa, bölgenin Hitit devrindeki durumu daha açık ve zengin dellilerle anlaşılacaktır. Bölgenin yeni hüyüklerine, Dolmen ve kromlek şeklindeki büyük mezarlıklarına, ve nihayet tarihini ilgilendiren diğer yeni buluntularına esas raporda temas edilecektir.

Antalya'da Karain'de ve çevresindeki mağaralarda kazılarımıza devam ediyoruz. Karain, Öküzini, Çarkini isimli mağaralarda kültür katları arasında taakup bakımından büyük bir uyarlık görülmüştür. İlk seramik katının Paleolitik tabakalara istinat edişi ve sınırlanışı gayet açıktır. Bunlardan başka Mezolitik kültürün son üst Paleolitik tabakalar içinde Orinyesiyle birlikte bulunuşunda henüz bir değişiklik olmamıştır. Samsun Tekegöy mezolitliğinin bu duruma uyması da ihtimal dahilindedir. Isparta'nın Baradız Mezolitliği de dahil bu mesele üzerinde durulacaktır. Alt, Orta ve Üst Paleolitik kültürleri arasında olduğu gibi Mezolitik için gerçek ve kesin bir hudut henüz çizilememiştir. Karain'in Orta ve Üst Paleolitik taş endüstrisinde açık bir şekilde Musteriyen kültürü taş tekniği ananesinin devam ettiği, fakat, bu girişim yanında, şimdiye kadar açıklanan klâsik teknik ve tasnif durumlarında hiçbir değişiklik olmadığı müşahede edilmiştir. Bu yıl Karain'in ilk büyük boşluğunun "B" harfini taşıyan gözünde, Orinyasiyen seviyelerinde, üzerinde karışık ince, paralel derince kısa çizgiler bulunan kırık bir çakıl taşı daha elimize geçmiştir. Kepez hattı boyunca sıralaman tabii mağaraların hiçbirisinde prehistorik bir ize rastlanamamıştır. Tamamen boşurlar. Ovada (Karain'in önü) fundalıklar ve ormanlar içinde dolmen şekilli büyük mezarlar, ayrıca "Taşhüyük" adı verilen büyük bir hüyük tesbit edilmiştir.

Araştırmalarımızda yardımlarını esirgemiyen Sayın Maraş Valisi İbrahim Öztürk ve Antalya Valisi Niyazi Akı beylere, Gökşun Kaymakamı Derviş Yalın ile İlköğretim Müfettişlerinden İbrahim Ethem Başaran ve Ali Güleç beylere en derin saygılarımı sunar, teşekkür borçlarımı yazılı olarak da tekrarlarım.

İLGİLİ YAYINLAR

(1) *İ. Kılıç Kökten*: Antalya'da Karain Mağarasında Yapılan Tarihöncesi Araştırmalarına Toplu Bir Bakış, Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı VII-1, s. 46-48 (1957).

(2) *İ. Kılıç Kökten*: Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler, DTCF. Dergisi, Cilt V, Sayı 2, S. 227-233 (1-947); 1949 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında Kısa Rapor, Belleten, Cilt XIII, Sayı 52, S. 811-831 (1949); Anadolu'nun Tarihöncesi Durumu Hakkında Yeni Keşifler, Cumhuriyet Gazetesi, Sahife 2, 15 Haziran 1956; Karain Mağarasında Türkiye'nin En Eski İskanı Hakkında Alman Neticeler, 9. Coğrafya Meslek Haftası (22-29 Aralık 1954) Tebliğler ve Konferanslar, S. 73-85 (1955).

(3) *Şevket Aziz Kansu*, Belleten Cilt IX, No. 34, Sh. 293, Lev. LVIII (1945); *N. Can Gülekli*: Ankara, Tarih-Arkeolojisi, S. 25 (Ankara 1948).

(4) *İ. Kılıç Kökten*: Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma, DTCF. Dergisi, Cilt X, Sayı 3-4, Harita I (1952).

(5) *Muzaffer Şenyürek ve Enver Bostancı*: Samandağında Yapılan Prehistorya Araştırmaları, 6.11.1956 Zafer Gazetesi, Sayı 2590, Yılı 8; Belleten, Cilt XXI, Sayı 84, S. 656 (Rapor Özeti, 1957). Belleten Cilt XXII, Sayı 86, Sh. 147-169, Sh. 171-207 (1958).

(6) *Naci Kum*: Eshab-ı-Kehf'in Tarihçesi (1951).

(7) *J. Bayer - Wien*: Die Venus II. Von Willendorf, Eiszeit Und Urgeschichte, VII, Band, S. 53, Taf. XIII (1930); Marc-R. Sauter, Stévan Célébonovic, Préhistoire, Ar et Natur, P. 16, Pl. 25 (1956).

(8) *Raymond Furon*: Manuel De Préhistoire Général, P. 257, Fig. 68 (1951).

(9) *Marc-R. Sauter, Stévan Célébonovic*: Préhistoire, P. 16, Pl. 14, 17 (1956).

(10) *İ. Kılıç Kökten*: Belleten, Cilt XIX, Sayı 75, S. 271-293 (1955); Cumhuriyet Gazetesi, 15 Haziran 1956, S. 2; Muzaffer Şenyürek, Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karain Kazısında Bulunan İki Fosil Dişe Dair Ön Rapor, Belleten Cilt XIII, Sayı 52, S. 833-836, Res. 1, 2 (1949).

(11) *İ. Kılıç Kökten*: IV. Türk Tarih Kongresi, IX. Seri, No. 5, S. 199, Res. 8 (1952).

(12) *İ. Kılıç Kökten*: Samsun Vilâyeti Tekkeköy Civarında Prehistorik Araştırmalar, Ülkü Mecmuası, Sayı: 98, s. 122, Şekil: 1, (1941).

(13) *E. Pittart*: Gravures rupestres en Anatolie, Archives Suissees L'Anthropologie générale 8, 177-190, (1939).

(14) *Dr. Wilhelm Freh. Linz/Donan-Muammer Uyanık*: Hakkâri-Sat Dağlarında, Gevaruk Vadisi İçinde Bulunan Kaya Resimleri Hakkında Tebliğ, Belleten, Cilt XXI, Sayı 84, S. 619-622 (1957).

A REPORT ON THE WORK OF THE BYZANTINE INSTITUTE OF AMERICA, 1957

Prof. Paul A. UNDERWOOD

The Byzantine Institute's campaign Istanbul for 1957 began early in April and continued until January 15, 1958. As has been the case since 1948, work was principally centered at the Kariye Camii. It is a great satisfaction to be able to state that all the mosaics in the two narthexes and two of the three mosaic panels that still exist on the walls of the nave have now been cleaned and repaired. To all intents and purposes, therefore, this completes the restoration of the mosaics of the Kariye Camii which, without doubt, now form the most splendid array of mosaics of the Palaeologan period that still exist. Since the Müzeler Umum Müdürlüğü has officially established the Kariye Camii as a museum the glories of these mosaics can now be seen by the public and already large numbers of visitors and tourists are attracted.

Simultaneously with the cleaning and repair of the mosaics the staff of the Institute continued its work on the frescoes in the Parecclesion. All the frescoes in the vaults above the cornice and somewhat more than half of the figures on the walls below have been uncovered and treated. The few frescoes that still remain to be uncovered will be put in condition by mid-summer of 1958. Progress in the restoration of the frescoes was delayed when it was found necessary to remove extensive areas in two arches and pendentives that support the dome of the Parecclesion. This became imperative in order to rebuild the crown of these arches which had been badly shattered by earthquakes. The intricate and delicate task of removing the frescoes was performed with great success under the supervision of Mr. George L.

Stout, Director of the Isabella Stewart Gardner Museum of Boston. The dome was then shored up and the damaged parts of the arches were rebuilt. The frescoes that had been removed have now been put back in place under the supervision of Mr. Carroll Wales of the Institute's staff.

Now that most of the frescoes have been uncovered, cleaned, and repaired, the Parecclesion conveys an impression of completeness in its decoration that approximates its original appearance (Fig. 1). The paintings constitute the only extensive series of paintings to have been discovered and preserved in Constantinople from the thousand years of Byzantine rule and as such they are of great importance to the history of Byzantine art. The theme of the paintings is devoted to the role of Christ and the Virgin in the salvation of mankind. In the western vaults is a series of five Old Testament subjects (The Bearing of the Ark of the Covenant to Solomon's Temple, The Angel Slaying the Assyrians before Jerusalem, Aaron and His Sons before the Altar, Jacob's Ladder, and Moses and the Burning Bush) which are represented as prefigurations of the Virgin (Fig. 2). In the vaults of the eastern half Christ's redemption of mankind is depicted in another series of five scenes (The Harrowing of Hell, two of Christ's miracles of resurrection, The Last Judgment, and the Entry into Paradise). These subjects make it clear that the Parecclesion was intended as the funerary chapel of the monastery. This is borne out by the presence in its walls of four sepulchral monuments in the form of arcosolia which once contained sarcophagi of important personages. Two of these still contain fra-

gments of portraits of the deceased, one depicting the Grand Constable Michael Tornikes and his wife, the other depicting a man and wife in the costumes of the imperial court together with two nuns. The woman in court vestments cannot be identified precisely, but monograms on her costume indicate that she was a member of the Asan and Palaeologan families.

Four more arcosolia were discovered this past year, three in the outer narthex and one at the northern end of the inner narthex. The latter was found to have been decorated entirely in mosaics and fragments of these still exist. In the top of the arch was a bust figure of Christ which is almost entirely lost. In the back of the niche is a bust figure of the Virgin of the type of the Zoodochos Pege which is almost intact. The portraits of the deceased once stood at each side below, but only small pieces of their crowns have survived together with remnants of inscriptions. The inscriptions make it evident that this was the tomb of a man named Demetrius whose family names began with that of the Dukas family. In all probability he was a Palaeologan and in that case he might be identified as the Despot of Thessalonika and son of the emperor Andronicus II, Demetrius Dukas Angelus Palaeologus. Each of the three tombs discovered in the outer narthex contains fragments of paintings. Somewhat more than the lower half of each of the three portrait panels on the backs of the niches have survived and in one arcosolium (in the fifth bay from the north end of the narthex) paintings occur in the soffit of the arch above and in the jambs at the sides. In the soffit of this last tomb is a bust of the Virgin flanked by medallions of SS Cosmas and John Damascene, while in the jambs are standing figures of a monk and a nun. From a study of the monograms of the family names that occur on the costume of a woman in the portrait panel in the back of the niche, from the inscription that accompanies the figure of the nun, and from a text found in a fifteenth century docu-

ment, it can be established that this tomb belonged to Irene Raoulaina Palaeologina, the wife of Constantine, younger brother of Andronicus II, Palaeologus. She was also the mother of John the Panhypersebastos who married Irene, the only daughter of the Grand Logothete Theodore Metochites, patron and rebuilder of the Church of the Chora. Immediately to the north of this tomb is one which contains only the lower part of the panel of portraits. In this painting a man, child, and woman were portrayed. The man wears a cloak on which are golden monograms of the Palaeologan family and double headed eagles. The costume of the woman also bears golden monograms which give the names of the Palaeologan, Asan, and Dermokaites families. The exact identity of these persons, however, is unknown. The fragment of painting in the third arcosolium of the outer narthex, near the north end, depicted the figure of the deceased standing before the enthroned Madonna and Child. There is no way of identifying the person to whom this tomb belonged, but the painting itself is extraordinary. Its style indicates an acquaintance with Italian painting of the fifteenth century for its spatial organization, perspective treatment, and sculptural rendition of figures and drapery can only have been achieved a short time before the Turkish conquest of the city.

The structure of the Kâriye Camii has also received considerable attention by the staff of the Institute with the purpose of assuring the safety and appropriate presentation of the fine works of art contained within it. The entire system of wooden tiebeams of the Byzantine period had rotted away. All tie rods and reinforcing beams within the lengths of the walls have, therefore, been replaced with steel and concrete. The two small domes at the east, which still contain fragments of frescoes, have been rebuilt. In addition, the marble revetments and floors in the nave and the inner narthex have all been cleaned and hand polished to their original brilliance

and then waxed to retain the freshness of their colors and the patterns of their veining. Some areas of lost marble revetments are being replaced by new marbles of the original types. Where walls or vaults were no longer covered by mosaics or revetments, the covering plaster has been removed and the masonry cleaned, repaired, and repointed wherever necessary.

In the Spring of 1957 the Institute received permission from the Maarif Vekâleti to conduct excavations at selected places within the building with the view to determining the earlier history of the site. For this work the author enjoyed the collaboration of Professor George H. Forsyth Jr., of the University of Michigan during a short campaign of six weeks. Excavations were restricted to the apse as an area most apt to yield important evidence and because the pavement no longer existed there. Careful record was kept of the very complicated stratigraphy, but it is still too early to form very definite conclusions. It is planned to resume work in this and other areas during the season of 1958.

During the season of 1957 work was

resumed in the side chapel of Michael Glabas Tarchaniotes at the Fetiye Camii. The mosaics in the apse, which had been partly uncovered in previous years, again received attention and considerable progress was made. In addition, a scaffolding was erected to gain access to the mosaics in the central dome where the Pantocrator and the Prophets have always been visible. The lower parts of the Prophets had been covered over with plaster, but soundings indicate that they are still largely intact. Further soundings have been made in other parts of the chapel and other mosaics have been located. During the season of 1958 the staff working at the Fetiye Camii will be increased with the view of making more rapid progress there.

On two occasions staff members of the Institute were assigned to aid the staff of Ayasofya Museum to provide technical help in removing frescoes that had been accidentally discovered during excavations for new construction. Two important but fragmentary frescoes have thus been salvaged. Much can be done in this way to preserve works of art that would otherwise perish.